

آثار نقض حریم خصوصی اشخاص در اماکن خصوصی
در حقوق ایران و کنوانسیون های بین المللی

مؤلف

سیدنا فلاحی رحیم آبادی

انتشارات قانون یار

۱۳۹۷

www.ketab.ir

سرشناسه	: فلاحی رحیم‌آبادی، سپیده، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: آثار نقض حریم خصوصی اشخاص در اماکن خصوصی در حقوق ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی / مولف سپیده فلاحی/ رحیم‌آبادی.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات قانون پار، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۵۵-۶۰-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۳۹ - ۲۴۷.
موضوع	: حفاظت داده‌ها -- قوانین و مقررات
موضوع	: Data protection -- Law and legislation
موضوع	: حریم شخصی -- قوانین و مقررات
موضوع	: Privacy -- *Law and legislation
موضوع	: حریم شخصی -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Privacy -- Iran
موضوع	: حریم شخصی
موضوع	: Privacy
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ق/۲۱۸/۳۲۶۴ K
رده بندی دیویی	: ۳۴۲-۰۵۵۸
شماره کاتالوژی ملی	: ۱۳۹۷ - ۳۲۶۴

انتشارات قائم‌مقام

آثار نقض حریم خصوصی اشخاص در اماکن خصوصی در حقوق ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی

تألیف: سپیده فلاحی رحیم‌آبادی

ناشر: قانون پار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۵۵-۶۰-۴

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

تلفن: ۶۶۹۷۳۹۶۰ کتابفروشی رسولی (چراغ دانش سابق)

فهرست مطالب

۹.....	مقدمه
۱۷.....	فصل اول
۱۷.....	مبانی و ملاحظات کلی
۱۷.....	مبحث اول: تعاریف
۱۷.....	گفتار اول: مفهوم حریم خصوصی
۱۸.....	بند اول: مفهوم «حریم»
۱۹.....	بند دوم: تعاریف «حریم» در اصطلاح
۲۰.....	بند سوم: مفهوم «حریم» در فقه
۲۲.....	گفتار دوم: تعریف «حریم» در حقوق
۲۲.....	مبحث دوم: مفهوم «خصوص»
۲۳.....	مبحث سوم: تعریف «خصوص»
۲۵.....	بند اول: عناصر حریم خصوصی
۲۶.....	بند دوم: خصوصی بودن
۲۷.....	بند سوم: آزادی از محدودیت‌های قهقر
۲۷.....	بند چهارم: استقلال انحصاری در تصمیم‌گیری
۲۷.....	بند پنجم: عدم جواز دخالت و نظارت دیگران بر آن
۲۷.....	بند ششم: خفا یا محرمانه بودن آن و عدم جواز ورود به آن بدون اجازه
۲۸.....	مبحث دوم: پیشینه تاریخی
۲۸.....	گفتار اول: سیر تاریخی
۲۸.....	بند اول: دوران قبل از رنسانس
۴۰.....	بند دوم: دوران بعد از رنسانس
۴۳.....	مبحث سوم: سیر تقنینی
۴۳.....	گفتار اول: اعلامیه‌های جهانی و اسناد بین‌المللی
۴۳.....	گفتار دوم: اعلامیه جهانی حقوق بشر
۴۴.....	بند اول: میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی
۴۴.....	بند دوم: قرارداد بین‌المللی رفع هر گونه تبعیض نژادی
۴۴.....	بند سوم: قرارداد ژنو
۴۵.....	بند چهارم: معاهدات منطقه‌ای حقوق بشر
۴۷.....	بند پنجم: دستور العمل شورای اروپا (۱۹۹۹)

۴۸	گفتار سوم: قوانین برخی کشورها.....
۴۸	بند اول: کشورهای اروپایی
۵۸	بند دوم: آمریکا
۶۱	بند سوم: حریم خصوصی در قوانین برخی کشورهای آسیایی
۶۴	گفتار چهارم: جمهوری اسلامی ایران
۶۷	مبحث چهارم: مبانی
۶۷	گفتار اول: در غرب
۶۷	بند اول: نظریه های مخالفان حریم خصوصی
۷۰	بند دوم: نظریه های موافقان حریم خصوصی
۷۶	گفتار دوم: در اسلام
۸۰	بند اول: احکام حریم خصوصی از منظر فقهای معاصر

فصل دوم

۸۳	موارد نقض حریم خصوصی در سرانه حقوق
۸۳	مبحث اول: موارد نقض حریم خصوصی
۸۳	گفتار اول: موارد نقض حریم خصوصی جسمی
۹۶	گفتار دوم: موارد نقض حریم منزل و سبب ارتداد
۱۰۷	گفتار سوم: موارد نقض حریم خصوصی اصلاحات
۱۲۶	گفتار چهارم: موارد نقض حریم خصوصی ارتباطات
۱۵۱	مبحث دوم: مبانی مسؤولیت در حقوق موضوعه ایران
۱۵۵	گفتار دوم: ارکان مسؤولیت ناشی از نقض حریم خصوصی

فصل سوم

۱۷۷	شیوه های جبران ضرر در نقض حریم خصوصی
۱۷۷	مبحث اول: شیوه های جبران ضرر در نقض حریم خصوصی
۱۷۷	گفتار اول: شیوه های جبران ضرر در نقض حریم خصوصی اشخاص حقیقی
۱۸۲	گفتار دوم: انواع شیوه های جبران ضرر اشخاص حقیقی
۲۰۰	گفتار سوم: شیوه های جبران ضرر در نقض حریم خصوصی اشخاص حقوقی
۲۱۲	مبحث دوم: ارزیابی انواع مختلف ضرر
۲۱۳	گفتار اول: ارزیابی ضررهای مالی و معنوی
۲۲۲	گفتار دوم: اقدامات تأمینی جهت وصول خسارت

نتیجه گیری ۲۳۳

منابع ۲۳۷

الف - منابع فارسی ۲۳۷

ب - منابع عربی ۲۴۳

ج - منابع سایتهای انگلیسی ۲۴۷

www.ketab.ir

یکی از مباحثی که با گسترش جوامع بشری و پیچیده تر شدن روابط بین انسانها با دولت اهمیت ویژه ای یافته است، حقوق شهروندان و به عبارت واضح تر حقوق و آزادی های افراد است که با طرح حقوق طبیعی در اعصار قدیم و اعلامیه های مختلف مربوط به حقوق بشر، تحول خود را تا به امروز طی نموده است. اعلامیه جهانی حقوق بشر یا میثاق های بین المللی حقوق مدنی، سیاسی و اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با طرح حقوق فردی افراد مانند حق حیات، مالکیت، آزادی، حق پناهندگی و ... به این حقوق اشاره نموده اند.

تمام انسانها با دو نوع خصوصیت یکی تنهایی و دیگری معاشرت جویی در کنار یکدیگر زندگی می کنند، این دو نوع استعداد با وجود اختلاف ظاهری، با هم در ارتباط هستند، بدین معنا که انسان از یک سو استقلال فردی دارد و از سوی دیگر به اعتبار آنکه در جامعه و در ارتباط با دیگران زندگی می کند رجه دی اجتماعی است. پدیده های مذکور، آمیزه ای از « اصلت فرد » و « اصلت جامعه » است. هر دو می آورند که ره آورد و ارمغان این دو روند منطقی « حقوق بشر » نامیده می شود. بشری بشر نیز در دو معنا و مفهوم قابل مطالعه است. در معنای نخست، حقوق بشر جمع حق است و بنابراین شامل حق های مختلف بشری می شود، از این منظر می توان گفت حقوق بشر مفهومی قبیله ای است که تحت عناوین و قالب های مختلف، چه در ادیان و چه در مکاتب سیاسی و فلسفی مطرح شده است، به دنبال جنگ جهانی دوم و به طور کلی بعد از نیمه اول قرن بیستم که همزمان با جنگ و خونریزی بود جهانیان و پس از آن اروپاییان، تصمیم گرفتند با تاسیس سازمان ملل متحد در سطح جهان و شورای اروپا در سطح قاره اروپا، حقوق بنیادین و کرامت انسانها را شناسایی و مشمول تضمین هایی نمایند و اعضاء جامعه بشری را صرف نظر از اعتقادات، نژاد، جنس، ملیت و ... محترم شمارند. به این ترتیب درست در نقطه مقابل نیمه اول خشن و ضد بشری سده بیستم، نیمه دوم آن با تصویب این سند حقوق بشری، آغاز شد و سپس با تصویب میثاقین در سال ۱۹۶۶ و دیگر اسناد بین المللی و منطقه ای این روند رو به تکامل گذاشت. در معنای دوم

حقوق بشر تبدیل به یک رشته تخصصی و مطالعاتی گردیده که از این معنای دوم تحت عنوان حقوق بشر یا نظام حقوق بشر و در سطح بین المللی، نظام بین المللی حقوق بشر یاد می کنند .

با این طرز تفکر در نیمه دوم قرن بیستم به ویژه در سطح منطقه ای، دادگاه و دیوان های قضایی حقوق بشری تأسیس گردید که رسالت آنها تعقیب و محاکمه موارد نقض حقوق بشری توسط سازمان های وابسته به دولت هاست . در سطح داخلی نیز در بسیاری از کشورها دادگاه های صیانت از قانون اساسی و یا شورای قانون اساسی بوجود آمد که وظیفه انطباق قوانین و مقررات مصوب را با اصول قانون اساسی به عهده دارند و از سوی دیگر به شکایات مربوط به نقض حقوق اساسی شهروندان در ارتباط با نحوه عملکرد و رفتار مسئولان و کارگزاران دولتی رسیدگی می کنند .

باید گفت، زندگی در اجتماع ردا از داشتن امور شخصی و خصوصی محروم نمی سازد . هرکس حق دارد میزان آگاهی سایرین از مسایل فردی خود را به حداقل برساند و از آنها انتظار احترام به حریم شخصی اش را در کلیه ابعاد آن داشته باشد این سایرین که اعم از دیگر شهروندان و نیز دولت اند، بایستی در برابر تعدی به حریم خصوصی دیگری خود را با ضمانت اجرایی هایی اعم از مدنی و کیفری مواجه ببینند . حوزه خصوصی به معنای دقیق زمانی شکل می گیرد که دولت و حتی جامعه به ترک مداخله یا دست کم مداخله کمینه در قلمرو زندگی خصوصی شهروندان پایبند باشند^۱ . این امر می تواند به تضمین هرچه بیشتر این حق اساسی افراد منتهی گردد . در بیان اهمیت آن، همین بس که وقتی فردی به سبب زندگی در اجتماع نتواند حوزه فردی و مستقلی داشته باشد چگونه می توان از شخص بودن و شخصیت مستقل وی صحبت کرده و او را صاحب حق و تکلیف دانست . این حق را اصطلاحاً «حریم خصوصی» می نامیم و باید بگوییم یکی از ارزشمندترین مفاهیم در نظامهای حقوقی توسعه یافته است. این حق در زمره مهم ترین حقوقی است که ارتباط تنگاتنگی با کرامت انسانی دارد لذا حمایت از شخصیت انسانی مستلزم حمایت از حریم خصوصی است و حمایت از حریم

^۱ رحیم نوبهار، حمایت حقوق کیفری از حوزه های عمومی و خصوصی، نشر جنگل جاودانه، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۲۸۲

خصوصی به تکریم شخصیت انسان و تمامیت مادی و معنوی او می انجامد. حریم خصوصی با آزادی و استقلال انسان و حق بر تعیین سرنوشت برای خود نیز، ارتباط تنگاتنگی دارد زیرا فضای لازم برای رشد و تکامل شخصی افراد را فراهم می آورد.

همچنین حریم خصوصی بعنوان اصل سازمان بخش جامعه مدنی شناخته شده است که در بطن قرارداد اجتماعی فرضی، هر جامعه پنهان است و زمینه همزیستی مسالمت آمیز در آن جامعه را فراهم می سازد.

در مورد مفهوم و قلمرو حریم خصوصی باید گفت که این بعد از حق انسان نیز به دنبال تحولات و پیشرفت های که به مرور زمان در زمینه های علمی، اجتماعی، اقتصادی،... صورت گرفته، تحت تأثیر واقع شده است، لذا مفهوم و قلمرو آن در جامعه پیشرفته و متمدن امروزی با مفهوم و قلمرو آن در جامعه سلسله متفاوت می باشد.

کما اینکه مفهوم و قلمرو آن در دای کنونی، در یک جامعه توسعه یافته، جامعه عقب مانده یا در حال توسعه می تواند متفاوت باشد. بعنوان مثال استفاده دولت ها از تکنولوژی برای کسب اطلاعات درباره افراد، یکی از بزرگترین خطرهایی است که استقلال شخصی افراد را تهدید می کند. زیرا دولت با استفاده از قدرت بسیار خرد می تواند با مهارت کافی از آن جهت نقض حریم خصوصی استفاده کند.

در کنار مراجع دولتی و عمومی، افراد خصوصی و صاحبان برخ. سازش نیز ممکن است به دلایل متعددی، از وسایل فنی نظارت های سمعی و بصری استفاده نمایند. نظارت بصری اعم از علنی و پنهانی، اکنون کاملاً شایع گردیده، مثل تلویزیون های مدار بسته و دوربین های ویدئویی که در بانک ها و مغازه ها جهت مقاصد امنیتی بکار میرود. استفاده از چنین وسایلی توسط بخش های خصوصی، مسایلی از حریم خصوصی را نه تنها در رابطه با کارکنان، بلکه مشتریانی که رفتار آنها بدون آگاهی یا رضایشان، توسط وسایل فنی الکترونیکی مورد مشاهده و ضبط قرار می گیرد، ایجاد کرده است.

همچنین، تحولات مهمی در زمینه شکل و سرعت ارتباطات شخصی، رخ داده است از جمله؛ پست الکترونیک که جایگزین بسیاری از روشهای خدمات پست سنتی و تلفن گردیده، ولی استفاده از این شیوه ذاتاً در معرض رهگیری و نظارت دیگران قرار دارد، بطوریکه شخص دیگری غیر از دریافت کننده پیام، می تواند به آسانی به آن پیام دسترسی پیدا کرده و آنرا بخواند.

فناوری در روزی، مردم را قادر ساخته است که بطور مخفیانه بر اعمال یکدیگر نظارت کنند و اطلاعات محرمانه ای را درباره زندگی شخصی هم بدست آورند که، اصولاً چنین حقی را ندارند. استفاده از دستگاههای عکسبرداری مخفیانه مثل خود کارهای دارای دوربین که اخیراً وارد بازار ایران نیز شده است یا تلفن های همراه دارای دستگاه فیلمبرداری و عکسبرداری، استفاده از پست الکترونیکی و دیگر شیوه های الکترونیکی برقراری ارتباط، از دستاوردهای تکنولوژی امروزی است که می تواند به راحتی برای نقض حریم خصوصی افراد مورد استفاده قرار گیرند، در واقع تکنولوژی مدرن، قلمرو و نقض حریم خصوصی را توسعه داده است، لذا در مقابل می بایست ابزارهای جدیدی در قالب حمایت های ویژه قانونی، برای حمایت از این حریم ایجاد کرد. اکنون تردیدی وجود ندارد که در بسیاری از عرصه ها، ظرفیت های تکنولوژیکی، از حمایت های قانونی حریم خصوصی، سبقت گرفته اند. در چنین عرصه هایی یا هیچ حمایتی از حریم خصوصی وجود ندارد یا اگر حمایت بسیار کم است، زیرا در عصر تحولات تکنولوژیکی، همیشه این خطر وجود دارد که حمایت موجود غیر کارآمد و ناکافی شود.

مفهوم و قلمرو حریم خصوصی را می توان با فرهنگ و نوع حکومت حاکم بر یک جامعه نیز مرتبط دانست. از این نظر بر حسب اینکه فرهنگ حاکم بر یک جامعه یک فرهنگ مذهبی یا غیر مذهبی و نظام حاکم بر یک جامعه یک نظام سیاسی استبدادی و توتالیسم یا دموکراتیک باشد مفهوم و قلمرو این حریم، می تواند موسع یا مضیق باشد. مثلاً در یک نظام

سیاسی دموکراتیک، حق حریم خصوصی یکی از ابزارهای مشارکت مردم در دموکراسی است که به موازات آزادی بیان در این امر نقش دارد.

استقلال معنوی شهروندان یکی از لوازم عمده تحقق دموکراسی است و چون حریم خصوصی به این استقلال کمک می کند باید از آن دفاع کرد. زیرا حمایت از انتشار ناخواسته افکار و عقاید اشخاص، مباحثات عمومی و مشارکت فعال در یک حکومت مردم سالار را تسهیل می کند و مانع از تضعیف آزادی بیان، می شود.

عوامل فوق السبق شده است تا حریم خصوصی در زمره یکی از مهم ترین مصادیق حقوق بشر شناخته شده و در بسیاری از اسناد بین المللی، به غیر قابل تعرض بودن آن تصریح شود. همچنین در قوانین اساسی بسیاری از کشورهای جهان نیز حریم خصوصی بصورت کلی یا مصادیقی مورد شناسایی و حمایت قرار گرفته است. بدین ترتیب در نفس اینکه حریم خصوصی باید مورد حمایت قرار گیرد تردیدی وجود ندارد، اما چگونگی این حمایت محل نزاع است. بعبارت دیگر اینکه، حریم خصوصی چیست و چه چیزهایی داخل در آن، یا خارج از آن، قرار می گیرند و شرایط و موارد ورود به این حریم کدامند، یکی از مهم ترین مباحث محافل حقوقی است..

حق حریم شخصی به خوبی در قوانین بین المللی آمده است. با دنبال پذیرش اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ و ماده ۱۲ که مستقیماً در رابطه با حریم شخصی است، شروط مشابهی در قرارداد بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و سایر کنوانسیونها و توافقات منطقه ای آمده است. حق بر حریم خصوصی در نظام اسلامی با مبانی مستحکمی از جمله لزوم رعایت کرامت انسانی و جلوگیری از عادی شدن و شیوع بدیها و قواعدی از جمله قاعده احترام مال مردم، قاعده تسلیط، اصله الصحه و اصله الاباحه مورد حمایت قرار گرفته است تا فضای لازم جهت رشد و شکوفایی استعدادهای افراد را فراهم سازد. در قانون «آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری»، قواعد و تشریفات برای ورود به حریم خصوصی یا بازرسی در مکان خصوصی ارائه شده

است. ولی، رویه قضائی در شناسایی مفهوم حریم و مکان خصوصی پراکنده و مبهم است. به نظر می‌رسد که همه فضاها و دارایی‌هایی که نمی‌توان بدون اجازه شخصی به آنها ورود یا دسترسی پیدا کرد، حریم خصوصی انگاشته می‌شوند. بدین سان، منزل، اتاق‌های هتل، اتومبیل، نامه‌ها و مکاتبات، شخصی جلوه‌هایی از حریم خصوصی‌اند. قانون‌گذار به منظور حمایت از حریم خصوصی، بازرسی از مکان‌های خصوصی را تابع تشریفات و قواعدی دانسته است. هرچند این قواعد و تشریفات، ناقص و مبهم‌اند، متأسفانه برای نقض همین قواعد نیز ضمانت جرایم مناسبی مانند بطلان دلیل پیش‌بینی نشده است. همچنین کنوانسیون اروپایی حقوق بشر که در سال ۱۹۵۰ از آزادی اطلاعات سخن می‌گوید قبل از آن در ماده هشت از حمایت از حریم خصوصی سخن گفته و یا اینکه در همان ماده ۱۰ استثنائات چند گانه‌ای را متذکر شده است که شامل امنیت ملی، نظم عمومی، جرائم، حفظ سلامتی و بهداشتی آحاد شهروندان و اخلاق عمومی می‌گردد. در اسناد بین‌المللی دیگر که به اهمیت حریم خصوصی پرداخته‌اند می‌توان ماده ۱۴ کنوانسیون سازمان ملل در مورد حقوق کارگران مهاجر و ماده ۱۶ کنوانسیون سازمان ملل در مورد حمایت از کودکان نام برد. اتحادیه اروپا که به عنوان یک سازمان منطقه‌ای برای ایجاد هماهنگی و همبستگی بین اعضا شکل گرفته و در این خصوص دارای اختیاراتی است، چندین مصوبه در این خصوص وضع نموده که از آن جمله می‌توان به مصوبه ۱۹۹۵ شورای اتحادیه راجع به حمایت از فرد در ارتباط با کاربرد داده‌های شخصی اشاره نمود. این مصوبه ضمن تأکید بر حرمت انسان و تکلیف دولتی به رعایت آن، در ماده ۱ مقرر نموده: «دولت عضو باید حقوق بنیادین و آزادی‌های افراد خاص حق حریم خصوصی را در ارتباط با داده‌های شخصی حمایت نمایند. این تحقیق می‌کوشد تا آثار نقض حریم خصوصی اشخاص در اماکن خصوصی در حقوق ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی بررسی کند.

ضرورت تحقیق در این است که به جهت اهمیت حرمت «منزل» و مسکن در پیشینه فرهنگی دینی ایرانیان، قواعد و تشریفات منسجم، معقول و منطقی برای بازرسی وضع شده تا محدوده و قلمرو اختیارات مقام‌های قضائی و ضابطان دادگستری روشن شود و زمینه سوء استفاده احتمالی از این اختیارات نیز از میان برود. یکی از مهم‌ترین روش‌هایی که قواعد دادرسی کیفری را از حالت «اختیاری» و تشریفات بودن خارج ساخته و به آنها جنبه کاربردی و عملیاتی می‌دهد، پیش‌بینی ضمانت اجراء‌های مناسب برای نقض این قواعد است. دو نوع ضمانت اجراء برای اجراء تشریفات و قواعد دادرسی کیفری در نظر گرفته شده است: ضمانت اجراء انتظامی و ضمانت اجراء کیفری. به نظر می‌رسد که این ضمانت اجراءها برای تضمین اجراء قواعد دادرسی کیفری کافی نیستند؛ زیرا، برای خود تحقیقات و دلایل به دست آمده به شیوه‌های غیر قانونی یا خلاف ضوابط و قواعد دادرسی نیز باید ضمانت اجرائی را در نظر گرفت. بنابراین انواع قواعد دادرسی کشورهای مختلف از این نوع ضمانت اجراء با عنوان بطلان تحقیقات و دلیل نادرست می‌شود. این موضوع باعث می‌شود که مقام‌های قضائی و ضابطان دادگستری در تحقیقات خود دست بیش‌تری کرده و از نقض قواعد و تشریفات دادرسی کیفری که بیش‌تر مظهر به حقوق‌های فردی و حریم خصوصی است، خودداری کنند.

اتحادیه اروپا که به عنوان یک سازمان منطقه‌ای برای ایحاد همبستگی بیشتر میان اعضا شکل گرفته و در این خصوص دارای اختیاراتی است، چندین مصوبه در این خصوص وضع نموده که از آن جمله می‌توان به مصوبه ۱۹۹۵ شورای اتحادیه ارجع به حمایت از فرد در ارتباط با کاربرد داده‌های شخصی اشاره نمود. این مصوبه ضمن تأکید بر حرمت انسان و تکلیف دول عضو به رعایت آن، در ماده یک مقرر نموده: «دول عضو باید حقوق بنیادین و آزادی‌های افراد بالاحص حق حریم خصوصی را در ارتباط با داده‌های شخصی حمایت نمایند».